

Για το μηδέν και το άπειρο του Άρθουρ Καίσελρ Ή το βουτηγμένο στο αίμα λυκόφως της οκτωβριανής επανάστασης

“ο κίνδυνος δεν είναι ότι μπορούμε να ξυπνήσουμε ένα πρωί και να βρεθούμε σ’ ένα φασιστικό κόσμο. Ο κίνδυνος είναι ότι πέσαμε στο κρεβάτι την προηγούμενη νύχτα, σ’ έναν κόσμο που είχε γίνει φασιστικός, χωρίς να το πάρουμε είδηση”

Α. Καίσελρ

«Είσαστε άθλια απομονωμένα υποκείμενα. Χρεοκοπήσατε. Ο ρόλος σας τελείωσε. Πηγαίνετε εκεί που ανήκετε, στο σκουπιδοτενεκέ της ιστορίας». Με αυτά τα λόγια κατακεραύνωσε ο Τρότσκι τους Μενσεβίκους τον Οκτώβρη του 1917. Λίγα χρόνια αργότερα, ο ίδιος θα βρεθεί όχι μόνο στο σκουπιδοτενεκέ της ιστορίας, αλλά και δολοφονημένος, με τσεκούρι, από έναν σταλινικό πράκτορα –τον Ραμόν Μερκαντέρ-θύμα ενός καθεστώτος που κι αυτός εξέθρεψε και πάλεψε με όλες του τις δυνάμεις για να στεριώσει. Θύμα μιας λογικής που περιέχεται, εν πολλοίς, στα παραπάνω λόγια του. Θύμα μιας πρακτικής που έφτασε στο σημείο να κατασφάξει τους ναύτες της Κροστάνδης (αυτό το προπύργιο της επανάστασης, όπως έλεγαν, λίγα χρόνια πριν, οι ηγέτες των μπολσεβίκων), πνίγοντας στο αίμα την εξέγερσή τους, εν ονόματι, υποτίθεται, της επανάστασης. Κατ’ ουσίαν όμως εν ονόματι του Κόμματος, εν ονόματι του καθεστώτος και της «υπέρτατης αλήθειας» που αυτό αντιπροσώπευε¹. Οποιαδήποτε διαφορετική φωνή ήταν “αντιδραστική, πραχτόρική και αντεπαναστατική” και έπρεπε να εξαφανιστεί. Να εξοντωθεί με κάθε τρόπο. Το ερώτημα *ποιος* ορίζει τι είναι αληθινό δεν απαντήθηκε ποτέ. Το Κόμμα, αφού μετέτρεψε την επανάσταση σε κράτος και αφού από “πρωτοπορία που μόνο σκοπό έχει να ενσταλάξει στους εργάτες την ταξική συνείδηση που τους έλειπε”, μετατράπηκε σε ένα στυγνό γραφειοκρατικό-ολοκληρωτικό μηχανισμό, που όμοιό του δεν γνώρισε η ιστορία, άρχισε να εκκαθαρίζει τους αντιπάλους του. Δεν αρκέστηκε μόνο στους αναρχικούς της Κροστάνδης και του Μάχνο, αλλά προχώρησε και στους εσωτερικούς του αντιπάλους. Όταν ο Λένιν, το 1921, έθετε εκτός νόμου την Εργατική Αντιπολίτευση της Αλεξάνδρας Κολλοντάι, ωρυόμενος: “να τελειώνουμε πια με τις αντιπολιτεύσεις!”, έβαζε τα θεμέλια αυτού του οικοδομήματος.

Ένα ένα τα παλιά στελέχη των Μπολσεβίκων, οι άνθρωποι που οργάνωσαν και στήριξαν, στα δύσκολα χρόνια του τσαρικού καθεστώτος, την υπόθεση της επανάστασης, άρχισαν να εκκαθαρίζονται από το μπολσεβίκικο τερατούργημα ως προδότες και εχθροί της επανάστασης. Η ιστορία βουβάθηκε. Το καθεστώς που κατέσφαξε τους ναύτες της Κροστάνδης επειδή προέβαλαν το «αντεπαναστατικό» σύνθημα “όλη η εξουσία στα Σοβιέτ” δεν είχε, προφανώς, κανέναν δισταγμό. Συνέλαβε, καταδίκασε, εξόρισε και εκτέλεσε, με τους πλέον ανατριχιαστικούς τρόπους, πολλά από τα άλλοτε κορυφαία στελέχη των μπολσεβίκων. Και όχι μόνο αυτό. Προέβη σε μια από τις πιο ανατριχιαστικές πρακτικές που εφάρμοσε ποτέ εξουσιαστικός μηχανισμός. Τις περιβόητες δίκες της Μόσχας. Σε αυτές πάμπολλα στελέχη της λεγόμενης παλαιάς φρουράς εξευτελίστηκαν παραδεχόμενοι δημόσια, κατόπιν βασανιστηρίων και ψυχολογικών πιέσεων φυσικά, τα πλέον παράλογα πράγματα. Ότι πράγματι υπήρξαν εχθροί της επανάστασης, ότι σε όλη τους την ζωή δεν έκαναν τίποτα άλλο απ’ το να την υπονομεύουν. Ποιοι; Αυτοί που έφαγαν τα νιάτα τους στις εξορίες και στις φυλακές του τσαρικού καθεστώτος προετοιμάζοντάς την! Παρασύρθηκαν, ομολογούν, και πρέπει να πληρώσουν. Παρακαλούν όμως το καθεστώς να δείξει επιείκεια.

Αυτές τις δίκες πραγματεύεται ο Άρθουρ Καίσελερ στο μυθιστόρημά του *Το μηδέν και το άπειρο*, που εκδόθηκε πρόσφατα από τις εκδόσεις Νησίδες, σε καλή μετάφραση του Βασίλη Τομανά.

“Η πόρτα του κελιού βρόντηξε πίσω από τον Ρουμπασόφ”. Με αυτή τη φράση ξεκινά το μυθιστόρημα του Καίσελερ που περιγράφει τη σύλληψη του Νικολάι Σαλμάνοβιτς Ρουμπασόφ, τις ανακρίσεις του και τελικά την εκτέλεσή του. Ο Ρουμπασόφ είναι ένα μπολσεβίκος της λεγόμενης παλιάς φρουράς, απ’ τους πρωτεργάτες της επανάστασης. Έχει ελιχθεί και έχει επιβιώσει από πολλές εκκαθαρίσεις. Κάποτε, όμως, έρχεται και η δική του σειρά. Συλλαμβάνεται από το καθεστώς που ο ίδιος είχε υπηρετήσει πιστά. Η περίπτωσή του μας φέρνει αμέσως στο μυαλό την πραγματική ιστορία αρκετών στελεχών των μπολσεβίκων. Όπως σημειώνει ο Μωρίς Μερλώ-Ποντύ στο βιβλίο του *Ανθρωπισμός και τρομοκρατία* (εκδ. Εξάντας), ο Ρουμπασόφ έχει τα φυσικά χαρακτηριστικά του Ζηνόβιεφ και τα ψυχικά του Μπουχάριν.

Στη φυλακή ο Ρουμπασόφ σκέφτεται τι ήταν η επανάσταση, τι πήγε λάθος, αν θα μπορούσαν τα πράγματα να πάρουν διαφορετικό δρόμο. Λέει χαρακτηριστικά: “*όλες μας οι αρχές ήταν σωστές –όλα όσα κάναμε ήταν λαθεμένα. Ο αιώνας μας είναι άρρωστος. Διαγνώσαμε επακριβέστατα την αρρώστια και τα αίτια που την προκαλούν, μα όποτε χρησιμοποιήσαμε το νυστέρι ανοίξαμε καινούριες πληγές. Ο λαός θα έπρεπε να μας είχε αγαπήσει. Αλλά μας μισεί. Γιατί είμαστε τόσο μισητοί και αποκρουστικοί;*”. Ξεκάθαρη απάντηση αδυνατεί να δώσει. Επιπλέον, μέσα στη φυλακή έρχεται αντιμέτωπος με μεθόδους που κι αυτός χρησιμοποιούσε όταν βρισκόταν στην απέναντι πλευρά. Τότε είχε υπερασπιστεί, με κάθε είδους θεωρητικούς ελιγμούς, κάθε αλλαγή «γραμμής», κάθε παλινωδία και κάθε τυχοδιωκτισμό του Κόμματος, βοηθώντας στην καταδίκη μελών που απλά διατύπωσαν διαφορετικές απόψεις ή κάποιες επιφυλάξεις. Έτσι, αυτός που πριν μερικά χρόνια, όταν το κίνημα είχε καταρρεύσει αλλά η Επιτροπή Πληροφοριών και Ελέγχου, της οποίας ήταν επικεφαλής, ήταν το μόνο πράγμα που συνέχιζε να λειτουργεί, υποστήριζε πως: “*το Κόμμα δεν μπορεί να κάνει λάθος. Εσύ και εγώ μπορούμε να κάνουμε λάθος. Αλλά το Κόμμα όχι. Το Κόμμα είναι η ενσάρκωση της επαναστατικής Ιδέας στην Ιστορία. Η Ιστορία δεν γνωρίζει ενδοιασμούς και δισταγμούς. Αδρανής και αλάνθαστη κυλάει προς το στόχο της. Σε κάθε καμπή του ρου της αποθέτει τη λάσπη που κουβαλάει και ξεβράζει τα κουφάρια των πνιγμένων. Η Ιστορία γνωρίζει τον δρόμο της. Δεν κάνει λάθη. Όποιος δεν έχει τυφλή πίστη στην Ιστορία, δεν ανήκει στο Κόμμα*”, φτάνει τώρα σε αντίθετα συμπεράσματα. “*Το Κόμμα δεν ήταν πια πολιτική οργάνωση. Ήταν μόνο μια εκατόγχειρη και εκατοντακέφαλη μάζα ματωμένης σάρκας. Όπως τα μαλλιά και τα νύχια ενός ανθρώπου εξακολουθούν να μεγαλώνουν και μετά το θάνατό του, έτσι και το κίνημα εξακολουθούμε να το συναντάμε σε μεμονωμένα κύτταρα, σε μεμονωμένους μυσ και σε μεμονωμένα άκρα του νεκρού Κόμματος*”.

Η μία βάση, λοιπόν, πάνω στην οποία δομεί το μυθιστόρημά του ο Καίσελερ είναι οι σκέψεις και οι αναμνήσεις του Ρουμπασόφ ενώ βρίσκεται στο κελί του πριν αρχίσουν οι ανακρίσεις και στα διαλείμματα ανάμεσα σε αυτές. Η άλλη είναι οι ανακρίσεις. Μέσα από αυτές βλέπουμε ξεκάθαρα πώς γίνεται η σταδιακή μετάλλαξη ενός αθώου σε ένοχο, όχι απέναντι στην κατηγορούσα αρχή, αλλά απέναντι στην ίδια του τη συνείδηση που είναι και το πιο τραγικό. Αυτό, άλλωστε, είναι και ένα από τα χαρακτηριστικά για τα οποία έμειναν στην ιστορία οι δίκες της Μόσχας.

Οι ανακρίσεις, που σημειωτέον διεξάγονται με επιστημονικό τρόπο, ο οποίος οδηγεί στη σωματική και ψυχολογική καταρράκωση του ανακρινόμενου, έχουν δύο στόχους. Ο ένας είναι να δικαιολογήσει το κόμμα δημόσια τις αποφάσεις που έχει, ούτως ή άλλως, πάρει για την τύχη του κατηγορούμενου, για να υπάρχει και κάποια

επίφαση δικαιοσύνης και δημοκρατικότητας. Ο άλλος, και από μια άποψη ο πιο ανατριχιαστικός, είναι για να πειστεί ο ίδιος ο ανακρινόμενος για την ενοχή του. Και στην προκειμένη περίπτωση όντως αυτό γίνεται. Ο Ρουμπασόφ σημειώνει κάπου στο ημερολόγιο της φυλακής: *“Δεν πιστεύω πια πως είμαι αλάθητος. Γι’ αυτό είμαι χαμένος”*. Η διαπίστωση αυτή είναι η αρχή του τέλους.

Πέραν αυτών των δύο, όμως, ο Καίσερ με τις ανακρίσεις μας δείχνει, ιδιοφυώς, και κάτι άλλο. Τον πυρήνα της αποτρόπαιης φύσης του μπολσεβίκικου ολοκληρωτισμού, που εκείνη την εποχή, στο πρόσωπο του Στάλιν, είχε βρει τον πλέον σκληρό και αδίστακτο εκφραστή του. Και το ενδιαφέρον είναι πως αυτή η φύση του καθεστώτος δεν αναδύεται από τα λόγια του ανακρινόμενου, αλλά δια στόματος των απολύτων εκφραστών του, των ανακριτών.

Κάποια στιγμή, για παράδειγμα, στην διάρκεια της πρώτης ανάκρισης λέει στον Ρουμπασόφ ο ανακριτής Ιβανόφ: *“Είπες επανειλημμένα πριν λίγο Εσείς – εννοώντας κράτος και κόμμα σε αντίθεση προς το εγώ – δηλαδή τον Νικολάι Σαλμάνοβιτς Ρουμπασόφ. Για τον κόσμο χρειάζεται, βέβαια, δίκη και νομική τεκμηρίωση. Για μας αυτό θα ’πρεπε να είναι αρκετό”*. Μέσα από αυτά τα ανατριχιαστικά λόγια φαίνεται ξεκάθαρα η αντίληψη που είχε το κόμμα για την αξία του ανθρώπου. *Το άτομο δεν ήταν τίποτα. Το Κόμμα ήταν το παν. Το κλαδί που έσπασε από το δέντρο μαραίνεται*. Γι’ αυτό, άλλωστε, μπορούσε να δολοφονεί τόσο εύκολα. Σύμφωνα με το Κόμμα η χρησιμοποίηση του πρώτου ενικού ήταν ένα γραμματικό αποκύημα της φαντασίας. Δεν υπάρχει Εγώ παρά μόνο Εμείς. Επίπλαστο, βέβαια, κι αυτό αφού η μοναδική αποστολή αυτού του “Εμείς” ήταν να υπηρετεί τυφλά το Κόμμα. Ξεχνώντας, βέβαια, πως χωρίς Εγώ δεν υπάρχει Εμείς παρά μόνο μια κοινωνία ομοιωμάτων, ένας βούρκος που μέσα του θάβονται τα πάντα. Τους ανθρώπους, λέει ο ανακριτής, πρέπει να τους αντιμετωπίζουμε με τους κανόνες της αριθμητικής. Γι’ αυτό και πρέπει να καούν όλα τα αντίτυπα απ’ το *Έγκλημα και τιμωρία* του Ντοστογιέφσκι. Το βιβλίο αυτό είναι παραπλανητικό. Αν ο Ρασκόλνικωφ είχε σκοτώσει τη γριά ύστερα από διαταγή του Κόμματος τότε η πράξη του θα ήταν σωστή. Αν το έκανε κινούμενος από προσωπικά κίνητρα η πράξη του είναι λανθασμένη! Τόσο απλά είναι τα πράγματα. Κάθε περαιτέρω σκέψη είναι περιττή. Ο σκοπός αγιάζει τα μέσα!

Ο Ρουμπασόφ σε αυτές τις συνομιλίες του με τον ανακριτή κάνει μια τελευταία απέλπιδα προσπάθεια να υπερασπιστεί τον εαυτό του, εξαπολύει ένα τελευταίο κατηγορώ εναντίον του καθεστώτος, τα πάντα όμως έχουν ήδη κριθεί. Η τρίτη και τελευταία ανάκριση ξεκινά με τον ανακριτή Γκλέτκιν να έχει πάρει τη θέση του πρώτου ανακριτή, ο οποίος έχει εν τω μεταξύ εκτελεστεί! Πρόκειται για μια ακόμη “λεπτομέρεια”, απ’ τις πολλές που υπάρχουν στο μυθιστόρημά του Καίσερ και δείχνουν το εξουσιαστικό παραλήρημα στο οποίο βρίσκεται το καθεστώς. Ο άνθρωπος που πριν λίγες μέρες ήταν επιφορτισμένος από το κόμμα με την ανάκριση του Ρουμπασόφ, τώρα εκτελείται με συνοπτικές διαδικασίες ως αντεπαναστάτης. Και είναι χαρακτηριστικό από ποιον αντικαθίσταται. Από τον Γκλέτκιν. Αυτόν τον άνθρωπο του Νεάντερταλ όπως τον χαρακτηρίζει ο Ρουμπασόφ. Γέννημα θρέμμα του καθεστώτος. Ανίκανος να σκεφτεί οτιδήποτε. Ικανός μόνο για να δικαιολογεί την εκάστοτε «γραμμή» του κόμματος. Χωρίς ενστάσεις, χωρίς αγωνίες, χωρίς ερωτήματα. *Επιβλητικός και ανέκφραστος. Κτηνώδης ενσάρκωση του Κράτους*. Αυτός, λοιπόν, ο άνθρωπος του Νεάντερταλ θα θριαμβεύσει πάνω στον παραδομένο στη μοίρα του, πλέον, Ρουμπασόφ. Η ομολογία του Ρουμπασόφ και η πλήρης παραδοχή όλων των κατηγοριών είναι πλέον γεγονός. Η δίκη που ακολουθεί και η εκτέλεσή του, προδιαγεγραμμένη και προαποφασισμένη από την αρχή, είναι ο απαραίτητος θεαματικός επίλογος στο θέατρο που έχει στήσει το Κόμμα. Η ορθοδοξία και η

μονολιθικότητα θριαμβεύουν. Οι διαφωνούντες τσακίζονται. Το αρνί που φεύγει από το μαντρί το τρώει ο λύκος. Μόνο που μαντρί και λύκος σημαίνουν το ίδιο πράγμα. Σημαίνουν θάνατο.

Όταν ο Ρουμπασόφ ρωτάει τον εαυτό του λίγες στιγμές πριν το τέλος «Γιατί ακριβώς πεθαίνεις;», δεν βρίσκει καμία απάντηση. *Αλίμονο στους ηττημένους που η ιστορία τους ρίχνει στον σκουπιδοτενεκέ της.*

ⁱ Για λεπτομέρειες σχετικά με την εξέγερση της Κροστάνδης και την καταστολή της βλ. το εξαιρετικά κατατοπιστικό βιβλίο του Άρη Αλεξάνδρου, *Η εξέγερση της Κροστάνδης, Τα φοβερά ντοκουμέντα*, εκδ. Φυτράκης (βιβλίο εξαντλημένο που, όμως, μπορεί να το βρει όποιος ψάχνει στα παλαιοβιβλιοπωλεία. Αξίζει τον κόπο), καθώς και το βιβλίο της Ίντα Μεττ, *Η κομμούνια της Κροστάνδης*, μτφρ. Α. Στίνας, εκδ. Διεθνής Βιβλιοθήκη.

Κώστας Δεσποινιάδης (*Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Χουλιγκανιζατέρ, τχ.3, χειμώνας 2004*)